

به سوی اصلاح الگوی مصرف:

مصرف کالای داخلی و مبارزه با قاچاق

علیرضا اصغری

کارمند بانک کشاورزی - مدیریت استان اردبیل

اشاره

قاچاق، کم یا بیش در تمام کشورها اتفاق می‌افتد، ولی وسعت و عمق آن در برخی از اقتصادها چشمگیرتر است.

پدیده قاچاق در ایران نیز وجود دارد و به نظر می‌رسد که در سال‌های بعد از انقلاب بر عمق و وسعت آن افزوده شده است تا جاییکه حجم قاچاق کالا به کشور در هر سال حدود پنج تا شش میلیارد دلار برآورد شده و در اثر آن، حدود ۶۵۰ تا ۷۰۰ هزار فرصت شغلی از بین می‌رود (همایش ملی مبارزه با قاچاق کالا و ارز/ سال ۱۳۸۵).

بدیهی است که عوامل و سیاست‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در این امر تأثیر دارند و هزینه‌های سنگینی را به اقتصاد کشور تحمیل می‌کنند. بنابراین، برنامه‌ریزی اساسی در این زمینه هم از جمله ضرورت‌ها و اولویت‌هاست.

درج این مقاله در این شماره از مجله، به مثابه تذکری است در این زمینه مهم و یادآوری این نکته که ترویج فرهنگ مصرف کالاهای داخلی هم می‌تواند یکی از محورهای مهم در اصلاح الگوی مصرف باشد.

بانک و اقتصاد

چکیده

قاچاق کالا به عنوان یک پدیده شوم اجتماعی، اثرات بسیار نامطلوبی در زمینه‌های اقتصادی دارد و لازم است که با آن برخورد جدی شود.

در این مقاله، ابعاد و جنبه‌های مختلف این موضوع، از جمله دلیل ارجحیت مصرف کالاهای داخلی، مسایل و مشکلات مربوط به قاچاق کالا و ریشه‌یابی آن و آثار و نتایجی که قاچاق کالا به دنبال دارد، مورد بررسی قرار گرفته و پیشنهادها و راهبردهایی در خصوص مسایل قاچاق کالا و تشویق برای مصرف کالاهای داخلی ارائه گردیده است که از مهمترین این راهکارها می‌توان به وضع قوانین صحیح گمرکی، تشویق عامه مردم به مصرف کالاهای داخلی، توجه به کیفیت کالا در تولیدات محصولات داخلی و ... اشاره کرد.

مقدمه

قاچاق کالا، یکی از مؤلفه‌های مهم فساد اقتصادی است. به طور کلی، قاچاق عبارت است از ورود یا خروج پنهانی کالا از مبادی رسمی و یا غیر رسمی بدون پرداخت حقوق و عوارض قانونی.

قاچاق کالا و اهمیت مبارزه با آن، ساماندهی وضعیت مبادلات مرزی، حرکت به سمت اقتصاد شفاف و تطبیق رفتار دستگاه‌های نظارتی بر مبنای اصلاحات انجام شده

با خرید هر یک قلم
کالای خارجی،
معضل بیکاری را
برای فرزندانمان
تشدید می‌کنیم و با
خرید هر قلم کالای
ایرانی، گامی در
راستای اشتغال
جوانانمان
برمی‌داریم.

توسط دولت، از مهمترین محورهای عملیاتی در جهت مبارزه با قاچاق کالا می‌باشند. قاچاق کالا و اهمیت مبارزه با آن و توسعه داخلی و پیشرفت اقتصاد ملی با تکیه بر توانمندی‌ها، دستیابی به اقتصاد بدون نفت و تقویت تولیدات داخلی که از مهمترین این برنامه‌ها، مبارزه همه‌جانبه با قاچاق کالا است، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. دستیابی به اقتصادی همراه با رشد و توسعه بخش خصوصی و بدون تصدیگری دولت و گرایش دستگاه‌های دولتی به عنوان سیاستگذار، برنامه‌ریز و ناظر، از محورهای دیگری است که باید به همراه کوچک‌سازی و ارتقای سطح کارایی دولت مورد توجه قرار گیرد.

ترجیح مصرف کالاهای داخلی

خرید و مصرف کالای خارجی، به معنی ایجاد اشتغال برای جوانان خارجی و بیکاری فرزندان کشورمان است. با خرید هر یک قلم کالای خارجی، معضل بیکاری را برای فرزندانمان تشدید می‌کنیم و با خرید هر قلم کالای ایرانی، گامی در راستای اشتغال جوانانمان برمی‌داریم. خرید و مصرف کالای ایرانی، چرخه کارخانجات را به حرکت در می‌آورد، اما متأسفانه بسیاری از افراد در جامعه ما توجه خاصی به کیفیت کالاهای خارجی دارند و تنها برخورداری

حجم قاچاق کالا به کشور در هر سال حدود پنج تا شش میلیارد دلار برآورد شده است.

در دنیا هستند، بهره ببریم و برای تأمین سایر نیازهای خود به سراغ تولیدات بیگانگان برویم.

در کشورهای توسعه یافته، افراد از یک حمیت و توجه خاص نسبت به تولیدات خود برخوردار هستند و برایشان مهم نیست که کدام کالای کشورهای بیگانه از کیفیت بیشتری بهره‌مند است، بلکه برای آنها مهم محصول تولید شده در کشور خودشان و به دست فرزندانشان و با سرمایه‌های ملی‌شان است. به همین دلیل است که آنها به پیشرفت و توسعه مطلوب دست پیدا کرده‌اند.

مسئله دیگری که در همین رابطه باید مورد تأکید قرار گیرد، این است که مصرف‌کنندگان کالاهای خارجی، همواره منافع کوتاه مدت و سطحی خود، یعنی قیمت ارزان و در بهترین حالت، کیفیت را در نظر می‌گیرند، اما از منافع عمیق و بلند مدت خرید کالای داخلی که ایجاد اشتغال و تولید ثروت و رفاه است، غافل هستند.

پیامدهای قاچاق و ریشه‌های آن

قاچاق کالا یا اقتصاد زیرزمینی، یکی از چالش‌هایی است که امنیت اقتصادی را تحت تأثیر قرار داده است. از آنجایی که امنیت اقتصادی حق سرمایه‌گذاران داخلی است، در نتیجه، فرهنگ سازی در جهت اطلاع رسانی به تجار و بازرگانان و مصرف‌کنندگان در خصوص قوانین و مقررات و آثار زیانبار قاچاق کالا و تلاش در جهت رفع موانع و مشکلات فراروی رشد و توسعه پایدار اقتصاد ملی و منطقه‌ای، از وظایف اخلاقی، اسلامی و ملی هر شهروند مسوولیت‌پذیر است. اما در این بین گسترش واردات، شرایطی را به وجود آورده که توان رقابت صنایع داخلی را تحلیل برده و سپس گسترش بیکاری، توزیع نابرابر درآمد و افزایش آن، ناهمگونی توسعه میان نواحی کشور و نابرابری در توزیع درآمد، مشکلاتی را به دنبال داشته است. بدون تردید در وضعیت موجود، حمایت از تولیدات داخلی یک ضرورت است و در صورت رشد و توسعه پایدار داخلی، می‌توان شرایط رقابت داخلی و خارجی را برای واحدهای تولیدی فراهم کرد. از دیدگاه اقتصادی هم باید روند

یک کالا از یک نشان خارجی، آنها را به سوی خود جذب می‌کند. باور این افراد به گونه‌ای است که خرید کالای خارجی- یا هر کالایی که از یک نشان خارجی برخوردار باشد- برایشان مطلوبیت دارد و به عنوان یک افتخار محسوب می‌شود. جالب اینجاست که در حال حاضر، بسیاری از سودجویان با بهره‌گیری از این گونه باورهای بعضاً بی‌اساس، تولیدات خود را با نشان‌های خارجی در بازار عرضه می‌کنند و به راحتی به فروش می‌رسانند. باز هم جای تأسف است که علامت‌های خارجی برای برخی از تولیدکنندگان ما مطلوبیت بیشتری دارد. تجار ما نیز اغلب به خاطر انتفاع هرچه بیشتر از تجارت، کالاهای بی‌کیفیت کشورهای دیگر را با قیمت‌های بسیار نازل خریداری می‌کنند و از مبادی رسمی یا غیر رسمی وارد کشور نموده و با قیمت ارزان در بازار توزیع می‌کنند. مصرف‌کنندگان نیز با مشاهده این قیمت‌ها، منافع آنی خود را در نظر می‌گیرند و به خرید کالای خارجی مبادرت می‌ورزند و از موضوعات مهم‌تر در خریدهای خود، از جمله کیفیت و کارکرد کالا باز می‌مانند. اما مضرات این اقدام مصرف‌کنندگان در همین جا خلاصه نمی‌شود؛ تولیدکنندگان داخلی نیز زمانی که قیمت تولیدات خود را در مقابل قیمت‌های نازل کالاهای کشورهای دیگر، به خصوص کالاهای چینی، می‌بینند، به ناچار کیفیت تولیدات خود را تا حد ممکن کاهش می‌دهند.

بهانه کیفیت!

شاید در گذشته کیفیت را بهانه مصرف کالای خارجی قرار می‌دادیم، اما در حال حاضر، با ارتقای سطح استاندارد و افزایش نظارت بر محصولات داخلی، دیگر بهانه‌ای برای خرید و مصرف این کالاها نداریم، به دلیل اینکه مشکل بیشتر تولیدات ما از نظر کیفیت مرتفع شده و با حمایت‌های موثر از تولیدات داخلی، یعنی خرید و مصرف این تولیدات، به بالاترین سطح کیفیت دست می‌یابیم. از طرفی، مصرف‌کنندگان کالاهای داخلی به راحتی می‌توانند از خدمات پس از فروش این کالاها بهره‌مند شوند، در صورتی که با بروز هر گونه مشکلی در بسیاری از محصولات خارجی، به خصوص آنهایی که از مبادی غیررسمی وارد می‌شوند، مسایل زیادی گریبانگیر مصرف‌کنندگان می‌شود. از سوی دیگر، دشمنان نیز از هر فرصتی برای هجوم فرهنگی علیه کشور ما دریغ نمی‌کنند. آنها از طریق صدور انواع کالاهای مصرفی لوکس و پر زرق و برق با علامت‌ها و نوشته‌های فریبنده، علاوه بر وارد کردن ضربات مهلک بر پیکر اقتصاد ملی، عقاید و باورها و فرهنگ ما را نیز مورد هجوم قرار می‌دهند.

درباره موضوع کیفیت که همواره از سوی مصرف‌کنندگان کالاهای خارجی مطرح می‌شود، باید اذعان داشت که هر کشوری از یک یا چند محصول برجسته برخوردار است که این محصولات در مقایسه با اقلام مشابه در سایر کشورها از کیفیت بالاتری بهره می‌برند، اما انصاف نیست که ما از پسته، فرش یا زعفران خودمان که بهترین‌ها

تجار ما اغلب به خاطر انتفاع هر چه بیشتر از تجارت، کالاهای بی کیفیت خارجی را با قیمت‌های بسیار نازل خریداری می‌کنند و از مبادی رسمی و غیررسمی به کشور وارد می‌نمایند.

ورود کالا به کشور را مدیریت کرد و ورود کالا را با توان اقتصادی کشور هماهنگ نمود.

بدیهی است که شناسایی عوامل مؤثر بر قاچاق، سیاستگذاری و تحلیل عوامل تأثیرگذار در روند شکل‌گیری قاچاق بسیار مهم است. جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی، ارتقای کیفیت کالاهای تولیدی به منظور افزایش توان رقابتی، هماهنگی بین دستگاه‌های عملیاتی در حوزه مقابله با قاچاق کالا، تدوین راهکارهای علمی و عملی و منطقی در حوزه‌های کلان ملی، منطقه‌ای، استانی و نواحی مرزی کشور، ساماندهی وضعیت تبلیغات کالاهای خارجی و ارایه طرحی در خصوص نظارت بر تبلیغات و اطلاع‌رسانی تولیدات داخلی، عدم توجیه قاچاق کالا به بهانه درآمدزایی و اشتغال کاذب محلی، اصلاح سیاست‌های پولی و مالی و بانکی، ساماندهی وضعیت فساد اقتصادی و اصلاح ساختار اقتصادی دستگاه‌های نظارتی، ساماندهی وضعیت مبادلات مرزی، حرکت به سمت اقتصاد شفاف و تطبیق رفتار دستگاه‌های نظارتی بر مبنای اصلاحات انجام شده توسط دولت، از جمله مهمترین محورهای عملیاتی در جهت مبارزه با قاچاق کالا می‌باشند و ریشه‌یابی و آسیب‌شناسی و داشتن دیدگاه استراتژی کلان در خصوص قاچاق با تأکید بر اولویت استان‌های مرزی، از ضروریات امروز اقتصاد کشور است.

روند قاچاق

قاچاق در کشور از قبل از انقلاب تا کنون مطرح بوده و در دوره‌های زمانی بعد از انقلاب، متناسب با شدت مبارزه، از افت و خیزهایی برخوردار بوده و اثرات مختلفی بر اشتغال، فرهنگ، اقتصاد و حاکمیت ملی داشته است و همواره به دلیل کاهش درآمدهای ارزی، گرایش به سمت محدودیت در واردات و صادرات به منظور تأمین منابع ارزی، زمینه‌گرایش به سمت قاچاق را فراهم کرده است. طی چند سال گذشته، قاچاق کالا از روند طبیعی خود فراتر رفته و این امر خطراتی را به دنبال داشته است. اما اکنون که لزوم اصلاح الگوی مصرف و اجرای طرح امنیت اجتماعی و مبارزه جدی با مظاهر فساد اقتصادی، به عنوان محورهای عملیاتی در دستور کار قرار گرفته‌اند، باید مبارزه با قاچاق از اولویت لازم برخوردار شود.

آثار و نتایج قاچاق کالا

صاحب‌نظران معتقدند که قاچاق، صرف‌نظر از اثرات و نتایج اقتصادی، دارای آثار و نتایج سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نیز می‌باشد. به طور کلی، آثار و نتایج قاچاق را در سه محور زیر می‌توان بررسی نمود:

الف) آثار اقتصادی: (۱) اختلال در اجرای قانون، (۲) ایجاد فرهنگ قانون‌گریزی، (۳) اختلال در تجارت رسمی، (۴) گسترش اقتصاد زیرزمینی، (۵) کاهش سطح معیشت و انتقال فشار مالیاتی بر بخش رسمی اقتصاد، (۶) فرار مالیاتی، (۷) هدر رفتن منابع ملی و کاهش سرمایه‌گذاری، (۸) تضعیف تولید، (۹) کاهش نرخ رشد اقتصادی، (۱۰) کاهش درآمد دولت.

ب) آثار سیاسی: (۱) افزایش ثروت و قدرت نامشروع، (۲) رانت خواری، (۳) بی‌عدالتی، (۴) کاهش اعتماد عمومی، (۵) تمایل به قانون‌گریزی، (۶) افزایش بی‌نظمی اقتصادی، (۷) تضعیف امنیت اقتصادی، (۸) افزایش فاصله طبقاتی، (۹) هدر رفتن منابع ملی، (۱۰) تضعیف کارآمدی، (۱۱) کاهش امید ملی، (۱۲) کاهش امنیت اجتماعی.

پ) آثار فرهنگی - اجتماعی: (۱) گسترش فرهنگ تجمل‌گرایی، (۲) مصرف‌گرایی، (۳) بیگانگی، (۴) کاهش ارزش‌گرایی، (۵) تمایل به قانون‌گریزی، (۶) هدر رفتن سرمایه‌های اجتماعی، (۷) تضعیف مقبولیت، (۸) کاهش مشروعیت، (۹) افزایش بی‌نظمی اجتماعی، (۱۰) کاهش امنیت اجتماعی.

مشکلات و موانع مبارزه با قاچاق کالا

از جمله مشکلات و موانع مبارزه با قاچاق کالا می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

(۱) عدم درک مشترک در خصوص منافع ملی و نوسانات شدید در سیاستگذاری.

(۲) وجود محدودیت‌ها و مقاومت‌های شدید ساختاری و کارکردی در زمینه بازرگانی داخلی.

(۳) دخیل بودن برخی از کارکنان دولت در امر قاچاق و حمایت مسوولان از اقدامات خلاف آنها.

(۴) ضعف شدید امکانات و نیروی انسانی ماهر در گمرکات، علی‌رغم گسترش کمی مراکز گمرکی.

(۵) عدم بازراندگی مناسب و کافی در مجازات قاچاقچیان.

(۶) طولانی شدن روند رسیدگی به پرونده‌های مهم قاچاق و یا تبریته حدود ۹۰ درصد متهمان پرونده‌ها.

(۷) افزایش میزان مصرف کالای لوکس و خارجی به جهت تغییر فرهنگ و الگوی مصرف جامعه.

شاید در گذشته
کیفیت را بهانه
مصرف کالاهای
خارجی قرار
می‌دادیم، اما اکنون
چه بهانه‌ای داریم؟

عدم درک مشترک از
منافع ملی و
نوسانات شدید در
سیاستگذاری‌ها، از
جمله موانع عمده در
راه مبارزه با قاچاق
کالا می‌باشند.

تقویت و مکانیزه کردن بازرسی در نواحی مرزی، حضور فعال در مراکز تصمیم‌ساز و ارایه راهکارهای علمی، کنترل هماهنگ کننده‌ها و پشتیبانان حامی قاچاق و عوامل عمده نظارت بر مراکز ورود و خروج کالا.

۸) برگزاری جشن‌های فرهنگی-هنری با محور مبارزه با قاچاق کالا و ارز و آموزش روحانیان مستقر در مناطق مرزی برای تبلیغ مبارزه با امر قاچاق.

۹) اصلاح نظام گمرک و وضع قوانین و مقررات جامع در این زمینه.

۱۰) کمک به صادرکنندگان داخل کشور و تقدیر و تجلیل از آنان جهت توسعه صادرات.

۱۱) بستن تعرفه‌های گمرکی به کالاهای وارداتی که نمونه مشابه آنها در داخل کشور تولید می‌شود.

۱۲) عقد قرارداد با همسایگان به منظور تأمین انضباط و امنیت اقتصادی.

۱۳) اتخاذ سیاست توسعه منطقی و معقول به منظور افزایش تولید و اشتغال مناسب.

۱۴) فرهنگ سازی برای کاهش تقاضا و ترجیح مصرف کالای داخلی. لازم به توضیح است که آنچه بیش از هر چیز دیگری در زمینه تغییر الگوی مصرف، حایز اهمیت است، همانا تغییر فرهنگ مصرفی حاکم بر جامعه است. بدیهی است که با تغییر الگوی مصرف در جامعه، شاهد منطقی شدن مصرف کالاها و صرفه‌جویی در مصرف خواهیم بود.

۱۵) عضویت در "سازمان جهانی تجارت" به منظور بهره‌مندی بیشتر از مزایای تجارت در بازارهای جهانی. لازم به توضیح است که تلاش برای دسترسی به تولید فراوانتر و ارزانتر، نیروی کار ارزان، تولید بیشتر و کم‌هزینه‌تر و سرانجام، دستیابی به بازارهای وسیع برای فروش تولیدات در سراسر نقاط جهان، سابقه‌ای دیرینه دارد، اما آنچه امروز، موضوع عضویت در سازمان جهانی تجارت را حایز اهمیت کرده است، دسترسی به تکنولوژی‌های پیشرفته، شبکه ارتباطات سریع ماهواره‌ای و ... است.

نتیجه‌گیری

از مجموع مطالب فوق می‌توان نتیجه‌گیری کرد که مبارزه با امر قاچاق و مصرف کالاهای تولید شده در داخل کشور، عامل مهمی برای اصلاح الگوی مصرف و دستیابی به تحول اقتصادی است و لازم است که در این زمینه به تمام اقشار جامعه، آموزش‌ها و آگاهی‌های لازم داده شود تا روز به روز شاهد رشد و شکوفایی و استقلال کشور عزیزمان باشیم.

۸) اضافه نویسی فاکتورهای وارداتی و یا کمتر نویسی فاکتورهای صادراتی توسط برخی مؤسسات.

پیشنهادها و راهکارها

۱) کاهش واردات کالاهای لوکس و گسترش مصرف و استفاده از کالاهای ساخت داخل.

۲) تغییر سیاست اعطای یارانه برای حمایت از صنایع داخلی.

۳) تغییر مناسب در سیاست‌های پولی و نرخ سود، ثبت سفارش و تعرفه‌ها.

۴) تلاش در جهت تسهیل فرایند صادرات و واردات قانونی.

۵) شناسایی عوامل اصلی قاچاق با اولویت افزایش ریسک قاچاق.

۶) ساماندهی واردات، تخصیص بهینه ارز و تخصیص مناسب آن برای تأمین نسبی همه کالاها و ساماندهی فعالان اقتصادی در عرصه تجارت و بازرگانی.

۷) توجه سیستمی به امر مبارزه با قاچاق کالا مشتمل بر ورود، انتقال، نگهداری و توزیع و اولویت‌بندی در مبارزه با قاچاق کالا، به ویژه کالاهای ضد فرهنگی، کالاهای تحت پوشش ترانزیت، کالاهای قاچاقی که با تباری دستگاه‌های دولتی- اعم از وارد کننده یا کنترل کننده- انجام می‌شود،

منابع و مأخذ

- ۱) اطلاعات سیاسی- اقتصادی / سال بیستم / شماره نهم و دهم / خرداد و تیر ۱۳۸۵
- ۲) محمدحسین ادیب / ایران و سازمان تجارت جهانی، بحران اقتصاد بازار و دموکراسی در ایران / اصفهان / نشر آموزه / چاپ ۱۳۷۸
- ۳) غلامعباس توسلی / "جامعیت مفهوم توسعه / مجموعه مقالات سمینار جامعه‌شناسی توسعه / جلد دوم.
- ۴) گریفین کیت / "راهبرداری توسعه اقتصادی / ترجمه حسین راغفر و محمدحسین هاشمی / نشر نی.
- ۵) مجید فرج پور / فقر، فساد و تبعیض، موانع توسعه در ایران / انتشارات خدمات فرهنگی رسا / ۱۳۸۳